

תורה שבכתב ותורה שבעל פה

"אמר רבי יהושע בן לוי: בשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבנו של עולם, מה לילוד אשה בינינו? אמר להן: לקבל תורה בא. אמרו לפניו: חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבשר ודם... ה' אדנינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים!... אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: החזר להן תשובה... אמר לפניו: רבנו של עולם, תורה שאתה נותן לי - מה כתיב בה? 'אנכי ה' א-להיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים', אמר להן: למצרים ירדתם? לפרעה השתעבדתם? תורה למה תהא לכם?... מיד הודו לו להקדוש ברוך הוא, שנאמר: ה' אדנינו מה אדיר שמך [בכל הארץ] ואילו תנה הודך על השמים לא כתיב" [שבת פח:].

"מה לילוד אשה בינינו?" שואלים מלאכי השרת את הקב"ה ושאלתם נוקבת עד התהום. מה מעשיו של ילוד אשה בעולמות העליונים? כיצד יכול אדם קרוץ חומר לעמוד במקומם של השכלים הנבדלים? כיצד יתכנו לאדם מהלכים בין העומדים האלה?

הקב"ה מראה עצמו כאינו מבין את עומק שאלתם של מלאכי השרת ועונה: "לקבל תורה בא". המלאכים אינם מוותרים ומנסחים את שאלתם ניסוח חדש: "חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבשר ודם?", ודאי יודעים אנו שמשה רבינו לקבל תורה בא, אך זו גופא שאלתנו כיצד יכול אדם חומרי ומוגבל לקבל תורה א-להית אין-סופית, תורה שקדמה לעולם, תורה שכולה רוחנית ולית לבר איניש תפיסה בה כלל.

הקב"ה אומר למשה רבינו לענות להם והוא עונה שהתורה מתאימה לבני אדם יותר מאשר למלאכים שהרי מצוותיה מיועדות לבשר ודם בלבד.

המלאכים שאלו כעניין, אך משה לכאורה לא השיב כהלכה, ברור שהתורה שקיבל משה רבינו מתאימה לבשר ודם, שהרי לא ניתן לתת לבני אדם תורה שאינה מתאימה להם, שאלת המלאכים היא מדוע הקב"ה מוריד חמדה גנוזה לרמה של בני אדם, ועל שאלה נוקבת זו משה רבינו אינו משיב.

ניתן להבין שבשאלות המלאכים מסתתרות שתי שאלות שונות. השאלה הראשונה היא "מה לילוד אשה בינינו" - האם ניתן לתת תורה לבני אדם, המסוגל אדם קרוץ חומר להבין תורה א-להית? השאלה השנייה היא "חמודה גנוזה... אתה מבקש ליתנה לבשר ודם" - האם ראוי ונכון לתת "חמודה גנוזה" לבני אדם שעלולים למאוס בתורה ולזלזל בה?

משה רבינו עונה שהמלאכים צודקים בשאלה אחת וטועים בחברתה. המלאכים סוברים שיש להם יתרון כפול על בני אדם, יתרון אחד הוא היותם שכלים נבדלים שיכולתם להבין מושגים של קדושה גבוהה מהיכולת האנושית, ויתרון נוסף הוא שהם מקיימים רצון בוראם במלואו, ואילו בני אדם בוגדים בבוראם וגומלים רעה תחת טובה. משה מודה לטענתם הראשונה וחולק על השנייה. יכולת הבגידה היא יתרון של בני אדם על המלאכים כיוון שהמלאכים ממלאים את רצון בוראם מהכרח ואילו בני אדם מקיימים רצון בוראם מרצון,

המלאכים לעולם "עומדים", ואילו האדם "מהלך". עם ישראל ירד למצרים, שרוי בין אומות העולם, מתמודד עם יצר הרע ועם קנאה, ויש לו אפשרות להתמודד עם כל המכשלות הללו ולהגיע עד כסא הכבוד. "אחוז בכסא כבודי וחזור להן תשובה" - אמור להם שהם עומדים במקום אחד ואינם יכולים להגיע לכסא הכבוד. אכן בני אדם יכולים לרדת בשפלותם לבאר שחת, אך יכולים להגיע בעוצמתם ובעבודת ה' שלהם עד כסא הכבוד.

זה כנראה תורף תשובתו של הקב"ה למלאכים: "לקבל תורה בא". אתם רואים את המצב הנוכחי, שהתורה היא חמדה גנוזה ובני אדם הם יצורים שפלים, אני רואה את המצב העתידי שעם ישראל יקלוט מאש התורה ואש זו תדליק את הלבבות לדבקות בה' ותאפשר להם להגיע עד כסא הכבוד.

בדבריו של משה רבינו רמוזה גם התשובה לשאלה הראשונה. בני אדם אינם מסוגלים להבין את התורה שקדמה לעולם תתקע"ד דורות ואין להם תפיסה בה כלל, אך ניתן לתרגם את אידאת האידאות, את התורה שקדמה לעולם, לתורה המתאימה ליכולתם של בני אדם. כדי שהתורה הא-להית תהיה תורת חיים היא עוברת שני מסננים ומתאם. שני המסננים הם תורה שבכתב, המסננת את האור הא-להי של התורה שקדמה לעולם, ותורה שבעל פה, המסננת את האידאה של התורה שבכתב. המתאם הוא משפט המלך המסייע ליישום התורה שבעל פה בעולם המעשה.

התורה שקדמה לעולם היא החכמה הא-להית האין-סופית. אין לנו תפיסה בחכמה זו ולכן אנו מתארים אותה בסמלים: "חמודה גנוזה", "צירוף שמותיו של הקב"ה", "אש שחורה על גבי אש לבנה" וכד'.

נתינת תורה א-להית לבני אדם מחייבת את תרגומה לתורה הכתובה בשפה של בני אדם. התורה שבכתב, שניתנה לנו מפי הגבורה, היא בבואה של התורה הא-להית הכתובה "אש שחורה על גבי אש לבנה". את התורה שבכתב אנו מסוגלים להבין מפני שהיא מדברת בלשון בני אדם, עוסקת במאורעות של בני אדם, ומצוה מצוות המתאימות לבני אדם. מובן שאין אנו מסוגלים לעמוד על כל עומקה, שהרי היא בבואה של תורה שאין לנו בה תפיסה, אך היא נכתבה בצורה כזאת שאנו מסוגלים להבין את הרובד הגלוי שבה. בתורה זו האידאה הא-להית העליונה מתלבשת בשפה של בני אדם.

את התורה שבכתב אנו מסוגלים להבין אך איננו מסוגלים לקיים. ציווייה אידאים, וניסוחה שניתן מפי הגבורה מבטא אמת שמימית שאיננה יכולה להתממש בעולם המעשה. לפיכך אנו זקוקים למסנן נוסף - התורה שבעל פה.

התורה שבעל פה היא בבואה של התורה שבכתב. התורה שבכתב, שניתנה לנו מפי הגבורה כבבואה של התורה שקדמה לבריאת העולם, מהוה עבורנו אידאה א-להית, אידאה שאינה יכולה להתממש בעולם, ולכן אנו זקוקים לתורה שבעל פה שתראה לנו את הדרך לקיום האידאה הא-להית בעולם המעשה.

התורה שבעל פה ניתנה אף היא כללותיה ופרטותיה מסיני אך היא נוסחה וגובשה בידי בני אדם, חלקה דברי קבלה שנמסרו מדור לדור, וחלקה דינים שחידשו חכמים מדעתם על פי י"ג המידות שנתנו למשה מסיני. אלו ואלו עוצבו בידי בני אדם ולכן מתאימים לעולם הממשי שלנו.

הבנה זו, שהתורה שבכתב משקפת את האמת הא-להית והתורה שבעל פה משקפת את האמת הארצית, מסבירה את ה"סתירות" בין התורה שבכתב לתורה שבעל פה. התורה שבכתב היא האידאה הא-להית והתורה שבעל פה היא יישום האידאה הא-להית בעולם המעשה.

נציע שתי דוגמאות ליסוד זה.

"והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך. ושנתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך" [דברים ו, ו-ז]. התורה שבכתב מצוה שאדם יהיה שקוע בכל זמנו ובכל עתו בקבלת עול מלכות שמים, והתורה שבעל פה מיישמת אידאה זו במציאות ומצוה לקבל עול מלכות שמים בתחילת היום ובסופו, וכך ליצור ליום מסגרת של קבלת עול מלכות שמים.

"עין תחת עין". התורה שבכתב מצווה עין תחת עין, והתורה שבעל פה מלמדת שמשלם ממון תחת העין. גוף האדם אינו סחיר, ולכן מבחינת האמת הא-להית לא ניתן לשלם ממון תמורת נזק גופני. התורה שבכתב מלמדת אותנו את ערך חיי אדם וערך גופו של אדם, ועונשו של החובל בגוף חברו הוא "עין תחת עין", אך מבחינת האמת הארצית לא ניתן ולא ראוי ליישם דין זה במציאות, ולכן אומרת התורה שבעל פה שמשלם ממון תחת עין.

התורה שבעל פה היא בכואה של התורה שבכתב, והתורה שבכתב היא בכואה של התורה הכתובה אש שחורה על גבי אש לבנה, אך אף התורה שבעל פה יונקת כולה מהקודש, ואף היא אידאה הזקוקה למערכת מעשית נוספת שתשלימה. מערכת זו היא משפט המלך.

התורה שבעל פה היא האידאה הארצית של הצדק הא-להי המושלם, וישומה בעולם הממשי זקוק למערכת תומכת נוספת. "בית דין מכין ועונשין שלא מן התורה ולא לעבור על דברי תורה אלא כדי לעשות סייג לתורה" [סנהדרין מו.]. התורה שבעל פה אינה עוסקת בסדר החברתי אלא ביישום העניין הא-להי בעולם המעשה, ולכן נדרשת מערכת נוספת שתעסוק בסדר החברתי.

"ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם אשר נתן לנו תורת אמך וחיי עולם נטע בתוכנו". "תורת אמת" זו תורה שבכתב, ו"חיי עולם נטע בתוכנו" זו תורה שבעל פה [טור או"ח סי' קלט].

חותמו של הקב"ה אמת ולכן אף תורתו היא אמת מוחלטת ומזוקקת. תורה שבעל פה שהתגבשה על ידי בשר ודם מהוה "חיי עולם" מפני שהיא מאפשרת לבני אדם קרוצי חומר לחיות בעולם הארצי על פי האידאה הא-להית.